

49. Klasik Türk şiirinde gönlün bir çocuk olarak ele alınışı: Tıfl-ı dil**Dilber YILDIZ¹****APA:** Yıldız, D. (2022). Klasik Türk şiirinde gönlün bir çocuk olarak ele alınışı: Tıfl-ı dil. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 836-856. DOI: 10.29000/rumelide.1222130.**Öz**

Klasik Türk şiiri mazmunlar çevresinde oluşan bir geleneğe sahiptir. Şairler mazmun dediğimiz ortak köklerden beslenerek orijinal söyleyişler yakalama çabası içinde olmuşlardır. Klasik Türk şiirinde âşığın belirgin özellikleri bulunmaktadır. Ağlaması, inlemesi, sevgilinin kapısında kul köle olması ile daima aşkıda sergilediği kararlılık ve sadakat bu özelliklerin başında gelir. Bazen parça bütün ilgisinden yararlanılarak gönlün âşık yerine kullanıldığı da görülmektedir. Sosyal hayattan beslenen divan şairleri toplumun önemli bir parçasını oluşturan çocuğu oldukça dikkatli bir şekilde gözlemlemiştir. Aile ve okul gibi sosyal çevre içindeki durumu; ağlaması, sevinmesi, korkması gibi ruhsal yapısı ile bebeklik, okul çağı gibi gelişimsel dönemleri şairlerin üzerinde durduğu konular olmuştur. Şiirlerde çocuğu bu özellikleri ile anarak farklı söyleyişler elde etmişlerdir. Klasik Türk edebiyatında gönlün bir çocuk olarak düşünüldüğü örnekler oldukça fazladır. Şairlere göre gönül, durmaz, uslanmaz, laf anlamaz, söz dinlemez, istediği şeyde diretir. Biçaredir ve sevgilinin yardımına muhtaçtır. Onun bir gülümsemesiyle mutlu olabileceği gibi eziyetleri karşısında durmadan ağlar ve inler. Bu özellikler bağlamında klasik şairler, gönül ile çocuk arasında benzerlik kurmuşlar ve “tıfl-ı dil”, “dil tıflı” ya da gönül çocuğu gibi ifadelerle gönlü tanımlamışlardır. Çalışmada taranan divanlardan hareketle gönlün çocuğa teşbih edildiği örnek mahiyetindeki beyitler seçilmiştir. Bu beyitler çevresinde gönlün bir çocuk olarak ele alınırken hangi özellikleri düşünüldüğü, şairlerin bunları nasıl ifade ettiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Tıfl-ı dil, gönül, âşık, Klasik Türk şiiri.**The handling of the heart as a child in classical Turkish poetry: Tıfl-ı dil****Abstract**

Classical Turkish poetry has a tradition formed around mazmuns. Poets have been in an effort to catch original utterances by feeding on common roots that we call mazmun. There are distinctive features of the minstrel in classical Turkish poetry. Crying, groaning, being a slave at the lover's door, the determination and loyalty that he always displays in his love are at the forefront of these features. Sometimes it is seen that the heart is used instead of the lover, by making use of the whole interest of the piece. Divan poets, fed by social life, observed the child, who is an important part of the society, very carefully. The situation in the social environment such as family and school; His spiritual structure such as crying, rejoicing, and fear, and developmental periods such as infancy and school age were the subjects that poets focused on. In the poems, they have obtained different utterances by commemorating the child with these features. There are many examples in classical Turkish literature where the heart is considered as a child. According to poets, the heart does not stop, does not settle, does not understand words, does not listen to words, insists on what it wants. He is desperate and in

¹ Arş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD (Bitlis, Türkiye); Doktora öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı ABD, MUĞLA. daltin@beu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2887-9219 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.11.2022-kabul tarihi: 20.12.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1222130]

need of the help of his beloved. She can be happy with a smile of his, and she cries and groans in the face of her torment. In the context of these features, classical poets have established a similarity between the heart and the child and defined the heart with expressions such as “tıfl-ı dil”, “dil tıflı” or the child of the heart. Based on the divans scanned in the study, exemplary couplets in which the heart is commemorated to the child were selected. In these couplets, it will be focused on which features of the heart are considered while being handled as a child, and how poets express them.

Keywords: Tıfl-ı dil, heart, lover, Classical Turkish poetry.

Giriş

Klasik Türk edebiyatında manzum veya mensur pek çok eserde çocukla ilgili özelliklere değinildiği dikkat çekmektedir. Çocuklar için yazılmış eserlerden “lisân-ı sıbyân” denilen çocuk diliyle yazılmış eserlere kadar farklı türlerde çocuk teması ele alınmıştır. Bunun yanında divan şairleri çocukla ilgili özellikleri çeşitli beyitlerde işleyerek farklı hayaller oluşturmuşlardır (Deniz, 2004:87-88). Ayrıca ana rahmine düşmesinden başlayarak yüz yaşına kadar insan ömrünün safhalar halinde işlendiği “yaş-namelerde” de çocuk ve çocukluk döneminin özelliklerini görmek mümkündür (Çelebioğlu, 1985: 151).

Divan şiirinde genellikle Arapça “tıfl” sözcüğüyle karşılanan çocuk, bazen sevgili olarak karşımıza çıkar bazen de bizzat âşığın kendisidir. Âşık, sürekli sevgilisinin merhametinden yoksun olduğu için kendisini yetim bir çocuk olarak görür (Aktaş, 2012:131). Çocuk aynı zamanda masumiyet demektir. Aklı tam manasıyla ermediğinden suçsuz ve günahsız bir masum olarak nitelendirilir. Klasik şiirde daha çok öksüz oluşu, bakıma muhtaç oluşu, müşfik bir anne ya da dadiya ihtiyaç duyması gibi vasıflarıyla ilişkilendirilmiştir.

Âşık, klasik şiirde sevgilisine ulaşamayan, bu yolda birçok cefa çeken biri olarak karşımıza çıkar. Aslında çabalarının, sitemlerinin ve bu ağlamalarının bir sonuç vermeyeceğini bilmesine rağmen asla vazgeçmez. Şairler âşığın içine düştüğü bu durumu bazen gönlü dışsallaştırma yoluna giderek bir mantığa bürümeye çalışmıştır. Bu amaçla gönlü çocuğa teşbih edilerek hareketlerinin hoş görülmesine zemin hazırlanmıştır.

Çalışma kapsamında yüze yakın divan taranmış bunlar içerisinden gönlün tıfla yani çocuğa benzetildiği orijinal beyitlerden örnekler seçilerek şairlerin gönlü bir çocuk olarak ele alırken hangi özelliklerden yola çıktığı, bu hayalleri nasıl ifade ettikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Konu, tıfl-ı dilin “Ağlaması”, “Korkması, kaçması ve korkusuz oluşu”, “Pend/Öğüt verilmesi ve söz dinlemeyişi”, “Yiyeceğe (ekmek, şeker, tatlı, senbûse, akide, şekerli leblebi, helva, yemiş, meyve, elmaya) mâyl oluşu”, “Oyuna ve eğlenceye düşkün oluşu”, “Uykuya düşkünlüğü”, “Eğlenmesi, oyalanması, aldanması”, “Başkaları tarafından kandırılması”, “Öksüz ve yetim oluşu”, “Dâyeye verilmesi”, “Mektebe ve üstada verilmesi”, “Cezalandırılması (kulağını burma, ayağından asma)”, “Bayram ve bayramlıkla ilişkisi”, “Peri görmesi”, “Tezat davranışlar sergilemesi”, “Söylememesi gereken şeyleri söylemesi”, “Hazırcevap oluşu”, “Taklit etmesi”, “Masum oluşu”, “Köle olarak alınıp satılması”, “Pazarda satıcı olması”, “Yabancıdan çekinmesi” şeklinde 22 başlık altında incelenmiştir.

Seçilen örnek beyitler etrafında gönlün tıfla teşbih olunmasının sebepleri şu şekilde gösterilebilir:

1. Ağlaması: Çocuklar konuşma yeteneğinin henüz gelişmemesi sebebiyle tüm ihtiyaçlarını ağlama yoluyla anlatmaya çalışırlar. Divan şiiri de âşık ile maşukun kavuşamaması çerçevesinde ağlamanın sıkça dile getirildiği bir saha olmuştur. Şairler ağlama özelliğinden yola çıkarak sıklıkla gönlü bir çocukla

ilişkilendirmektedir. Özellikle parça bütün ilgisinden faydalanarak mecaz-ı mürsel yapılır ve âşık/şair söz konusu edildiğinde gönül özne olarak kullanılır. Buna bağlı olarak âşığın çektiği acılar sonucu ağlaması gönle yüklenmiş ve bu davranışla çocuk arasında bir benzetme ilgisi kurulmuştur.

Süheylî sevgilinin güzellik unsurları karşısında acı çekip ağlamasını anlatırken çocuğa benzettiği gönül ile kendisi arasında ilişki kurmuştur. Ona göre dil tıflının ağlama sebebi sevgilinin kırmızı dudağını kıskanmasıdır. Ancak kendisini düşkün olarak nitelendiren şairin ağlama sebebi ise sevgilinin çene çıkuru olarak ifade edilmektedir:

Agladan tıfl-ı dili reşk-i leb-i la'lündür

Lik ben düşküne ol çâh-ı zekandür bâ'is

Süheylî G. 24/4 (Harmancı, 2017: 179)

Sevgilinin bir diğer güzellik unsuru ağızdır. Şair gönlün sevgilinin hattında durup ağız için ağlamasından söz ederken gönlü çimenler arasında yüzük kaybettiği için ağlayan bir çocuğa benzetmektedir:

Devr-i hattında dehânuñçün turup aglar gönül

Tıfldur kim yavu kılmış sebze de engüşterin

Revânî K. 23/22 (Avşar, 2017: 134)

Âgâh ise gönül çocuğunun bir an mutlu olmadığını, daima üzüldüğünü anlatırken gönül ile Türk edebiyatında sevdiğine kavuşamayıp acılar çeken Ferhad'ın benzerliğinden yararlanmıştır. Ferhad sevdiği Şirin için dağları delmesiyle ünlüdür. Ayrıca divan şiirinde sevgilisine kavuşma uğrunda gerçekleşmesi imkânsız görünen işleri göze alan, fakat aşkın derin ıstırapı içinde vuslata ermeden ölen âşığın sembolü olmuştur. Efsaneye göre Bîsütûn dağı delerek uzaktaki otlaklardan Şirin'in bulunduğu yere süt akıtmak için kanal açmıştır (Kurnaz, 1995: 383). Çocuğun acıkınca ağlaması ve süt içmesi ile Ferhad'ın acılar çekmesi ve sevdiği için dağı delip kanal açarak süt akıtması durumları arasında ilişki kurulmuştur:

Bir nefes şâd olmadı tıfl-ı dil-i nâ-şâdımız

Beslenilmiş cûy-ı şîr ile meger Ferhâdımız

Âgâh G. 169/1 (Akpınar, 2017: 156)

Ayrıca gönül çocuğunun her zaman ağlıyor olmasının başka bir sebebi de âşığın gam ve kederden kurtulamayan kötü bahtıdır. Gam ve kederin bir sille gibi gönül çocuğunun kafasına vurması sonucu çocuğa benzetilen gönlün ağladığı ifade edilmektedir:

Çak böyle ağlamazdı dem-â-dem bu tıfl-ı dil

Olmasa sille-i gam u endûh der-kafâ

Hâletî G. 10/9 (Kaya, 2017: 229)

Çocuğun ağlaması dünyaya gelmesi ile başlar. Yeni doğan bebeğin ağlamasını Sünbülzade Vehbî, hüsn-i talil sanatından faydalanarak dünyaya geldiğine pişman olmasına bağlar. Ayrıca şair, gönlü annesiz bir çocuğa teşbih ederek çaresizliğini vurgulamaktadır:

Tıfl-ı bî-dâye-yi dil giryesin artırmadadır

Âleme geldigine oldu peş-mân ağlar

Sünbülzâde Vehbî K. 44/2 (Yenikale, 2017: 201)

Ravzî'ye göre işveli bir güzelin elinde gönül çocuğu kaybolmuştur. Şair, gamı, sonsuz ve yakıcı oluşuyla bir çöle benzetmektedir. Âşığın ah ve feryatlar içinde olmasının sebebini işveli bir güzelin bu gam çölünde gönül tıflını kaybetmesi olarak görür:

Gam beyâbânında gönlüm tıflın idüp nâ-bedîd

Âh u feryâd itdüren ol şûh-ı ra'nâdur bana

Ravzî G. 21/3 (Aydemir, 2017: 143)

2. Korkması, kaçması ve korkusuz oluşu: Çocuklar dünyaya adapte olmaya çalışırken birçok korku ve kaygı geliştirebilmektedir. Bu korkular bazen yaşa ve duruma göre değişkenlik gösterse de çocukların korktuğu şeylerin başında bazı zararlı hayvanlar ile karanlık, yüksek ses gibi belirsiz ve ani durumlar gelir. Büyükler çocuğun bu zaafını bildiğinden çocukla şakalaşmak için ya da kendi üstünlüklerini kurmak amacıyla çocuğu korkutmak ister. Emrî bir beytinde sevgilinin saçını renk ve şekil bakımından yılanı benzetir. Sevgili, yılanı benzeyen saçını arkasından salıp “Arkamda yılan var!” diyerek gönül tıflını korkutmak istemiştir:

Salup gîsûsını ol la'li tiryâk arkası üzre

Gönül tıflım korkıtmış dimiş kim mâr arkamdur

Emrî G. 161/3 (Saraç, ty.: 93)

Revânî ise çocukların sarhoştan korkup kaçtığını ifade etmiştir. Gönül, sevgilinin baygın bakışlarından korksa buna şaşılmaz. Çünkü çocukların sarhoş görünce kaçması beklenen bir durumdur:

Çeşm-i mestünden gönül havf eyleyüp kaçsa nola

Tıfl olan cânâ kaçır her kanda görse ser-hoşı

Revânî G. 432/4 (Avşar, 2017: 430)

Hiç olmayacak şeylerden korkan çocukların bazen de fazla cesur ve korkusuz olmaları dikkat çekici bir durumdur. Gelibolulu Âlî, gönül tıflının korkusuz bir âşık olduğunu, dolayısıyla sevgilinin ayrılığı ateşinden korkmayacağını dile getirir:

Havf ider sanma begüm âteş-i hicrânundan

Sevdi dil tıflı seni 'âşık-ı bî-bâkündür

Gelibolulu Mustafa Âlî G. 296/3 (Aksoyak, 2018: 650)

3. Pend/Öğüt verilmesi ve söz dinlemeyişi: Büyükler çocuğun işin sonunu kestiremeden hareket ettiğini görüp ona öğütler vermeye çalışır. Yaptığı yanlış davranışlar hakkında çocuğu uyarır. Ancak çocukların bir diğer özelliği ise söz dinlemeyip kendi bildiklerinde ısrarcı olmalarıdır. Büyüklerin bu ikazını ve öğüdünü dinlemeyerek başlarını sık sık belaya sokarlar.

Gelibolulu Âlî, eylemlerinin sonucundan bîhaber ve dolayısıyla öğüde ihtiyacı olması sebebiyle gönlü bir çocuğa benzetmiştir. Gönül tıflı, sevgilinin ağzı için devamlı âh edip ağlamaktadır. Bu şekilde ağlamaya devam ederse âşığı mahvedecektir. Şair, dil tıflına nasihat ederek bu felaketin önüne geçmeyi arzar:

Âh ider ağlar femünçün tıfl-ı dil pend it ana

Genc-i bâd-âverdümü yok yire ber-bâd itmesün

Gelibolulu Mustafa Âlî G. 1119/6 (Aksoyak, 2018: 1049)

Her ne kadar çocuğun yaptığı yanlışlardan döndürmek için çaba sarf edilse de bu uğraş genellikle başarısızlıkla sonuçlanır. Çünkü çocuklar kendi bildiğini okuma eğilimdedir. Edirneli Nazmî, çocuğun pendî tutmaması/öğüt kabul etmemesi durumunu, çocuğa teşbih ettiği gönül bağlamında sık sık dile getirmiştir. Ona göre gönül, havâyî, âvâre ve söz dinlemez bir çocuktur. Pend için ne söylenirse söylensin asla kulak asmaz:

Tıfl-ı dil oldı hevâyîlikle âvâre
Nazmiyâ tutmaz ebed pend iderem ben her çend
Edirneli Nazmî G. 1356/5 (Üst, 2018: 837)

Dil tıflı kim turmaz ider her dem hevâyîlikleri
Gûş eylemez hergiz sözüüm ne söyler-isem pend için
Edirneli Nazmî G. 4888/4 (Üst, 2018: 2613)

Zülfine tolaşma dildârun disem dil tıflına
Dinlemez ol asılası islemez aslâ beni
Edirneli Nazmî G. 6509/5 (Üst, 2018: 3458)

Behiştî de söz dinlemeyen gönül çocuğunu zapt etmek için çok çaba sarf ettiğinden bahseder. Fakat asla başarılı olamaz. Çünkü gördüğü her şeyi isteyen bir çocuğa benzetilen gönül, sevgilinin dudağı yasaklansa bu sefer de yanağı için tutturacaktır:

Lebünden men' idersem dil 'izâruñ ârzû eyler
Hele ben zabta kâdir olmadum bu tıfl-ı meyyâli
Behiştî G. 552/6 (Aydemir, 2018: 414)

Benzer bir söyleyişle Hâletî de dil tıflının öğüde kulak vermemesinden şikâyetçidir. Söz dinlemeyen bu asi çocuğa ancak gam hocasının kulak bükmesi gerektir:

Tıfl-ı dil tutmaz kulagın pendüme ey Hâletî
Gûşmâl-i hâce-i gam ana olmışdur mahal
Hâletî G. 464/6 (Kaya, 2017: 411)

Edirneli Nazmî, isteklerinde aşırılığa kaçan dil tıflını zapt etmek için tehdit yolunu bile denemiştir. Yine de bir sonuç elde edemediği âşikârdır:

Âhum gibi dil tıflı 'aceb oldı hevâyî
Zabt idemezem iderem ol denlü ki tehdîd
Edirneli Nazmî G. 1257/3 (Üst, 2018: 787)

Dil çocuğuna öğüt vermenin işe yaramadığını gören şairlerin bazen de bu durumu kabullendiği görülür. Âşık, gönlün yaptığı işin yanlış olduğunu bilir, bundan vaz geçmezse kötü sonuçlarla karşılaşacağını farkındadır. Ancak akli başında biri gönül çocuğuna ne kadar öğüt verirse versin onun vaz geçmeye niyeti de yoktur. Bu durum karşısında âşığa düşen, tıfla öğüt vermenin boş olduğunu düşünerek çaresizce kabullenmektir:

Düşdi çün 'aşkuna kurtulmaga hod yok çâre
Pendi yok yire ider tıfl-ı dile pîr-i hîred
Edirneli Nazmî G. 1361/4 (Üst, 2018: 840)

Koşalı 'aşk-ıla baş oldu be-gâyet o baş

Pendün iy pîr hod tıfl-ı dile itmez eser

Edirneli Nazmî G. 2159/5 (Üst, 2018: 1223)

Başına buyruk hareketleri ile söz dinlemez, zapt edilmez, emre boyun eğmez mizaçtaki gönül çocuğu bazen de beklenenin aksine davranır. Bu durumu dile getiren Behiştî, gönül çocuğunun aslında emre itaat etmediğini ancak sevgilinin karşısında bu özelliği değişerek onun kulu olmayı dahi kabul ettiğini ifade eder:

Tıfl-ı dil emre mutî' olmaz idi şimdiye dek

Kûyuna saldum idi oldu kuluñ fermânım

Behiştî G. 356/3 (Aydemir, 2018: 303)

Benzer şekilde Edirneli Nazmî de gönül çocuğunun binlerce kez söylenen öğütleri tutmadığını fakat ne hikmettir ki sevgilinin zülfünün bir kıl ile onu bağladığını yani gönül çocuğunun bir kıl ile tutulup zapt edildiğini söyler:

Tıfl-ı dil tutmazdı şöyle ki bin kâl-ile pend

Âferin zülfüne itdi anı bir kıl-ile bend

Edirneli Nazmî G. 1357/1 (Üst, 2018: 838)

4. Yiyeceğe (ekmek, şeker, tatlı, senbûse, akide, şekerli leblebi, helva, yemiş, meyve, elmaya) mâyl oluşu: Özellikle ağlayan çocukların eline çeşitli yiyecekler verilerek susmaları sağlanmaktadır. Çocuğun açlık sebebiyle ağlamasına en iyi çözüm eline bir parça ekmek vermek olmuştur. Bunun yanı sıra helva, şeker ve meyve gibi tatlı gıdalara karşı çocukların çok istekli oldukları bilinir. Şairler sevgilinin güzellik unsurları ile bu yiyecekler arasında ilişki kurmuşlar ve daima ağlayan dil tıflını avutmak için de bu gıdalara başvurmuşlardır.

Bâkî, sürekli ağlayan dil tıflının ağlama sebebini açlık ve yokluğa bağlamıştır. Çocukların açlıktan ağladığını söyleyen şair, dil tıflının elinde ekmek olsaydı bu şekilde ağlamayacağını düşünür:

Cû' u zillet derdidür etfâli giryân eyleyen

Ağlamazdı tıfl-ı dil olsa elinde nân eger

Bakî K. 13/6 (Küçük, ty.:24)

Ekmek dışında şekerli ve tatlı yiyecekler çocuklar için aç olmasalar bile her zaman istenen gıdalar olmuştur. Revânî, sevgilinin dudağını tatlı olması nedeniyle şekere teşbih eder. Bunu gören gönül tıflının şekere benzeyen dudağa meyl etmesine şaşmamak gerektiğini söyler:

Leb-i şîrinüne gönlüm nice meyl eylesün

Tıfl olan mâyl olur kanda ki görse şeker

Revânî K. 6/13 (Avşar, 2017: 76)

Benzer şekilde Edirneli Nazmî, her ikisinin de tatlı olmaları sebebiyle sevgilinin dudağı ile tatlı arasında ilişki kurmuş ve gönül tıflının tatlıya heves etmesinin alışılmış bir durum olduğunu dile getirmiştir:

Heves itse leb-i yâre nola dil

Meyl ider tatlıya tıfl-ı ma'dûm

Edirneli Nazmî G. 4534/3 (Üst, 2018: 2428)

Başka bir beyitte sevgilinin dudağı ile şerbetli bir tatlı olan senbûse arasında benzetme ilgisi kurulmuştur. Şairlerin sık sık “sen bûse” ve “senbûse” kelimelerini cinaslı olarak kullandığı görülür. Edirneli Nazmî de çocukların senbuse tatlısı ile mutlu olduğundan yola çıkarak gönül tıflının sevgilinin tatlı dudağından gelecek bir buse ile şad olacağını vurgulamaktadır:

Yâd idersen bu gönül tıflım sen bûseyile
Şâd idersin anı ol şekkeri sen bûse ile

Edirneli Nazmî Matla 338 (Üst, 2018: 3766)

Nev'izâde Atâyî ise sevgilinin dudağını renk ve şekil açısından akide şekeri ile ilişkilendirmiştir. Çocuklar tarafından sevilen bir yiyecek olduğu anlaşılan bu şeker, tıfla benzetilen gönül tarafından arzu edilmektedir. Şair, deliye dönmüş âşıkların gönül tıflının sevgilinin akide şekerine benzeyen dudağına meyl etmesine şaşmamak gerektiğini belirtir:

Nola meyl eylese tıfl-ı dil-i 'uşşâk-ı şeydâsı
O yârün bir 'akîde-hâtem ancak la'l-i zîbâsı

Nev'izâde Atâyî G. 230/1 (Karaköse, 2017: 247)

Nazmî, gönlü kanaat etmeyip sürekli nefsinin isteklerine uygun hareket eden bir çocuk olarak algılanmaktadır. Daima sevgiliyi isteyen gönül, bu haliyle adeta gönlü şeker leblebilerde kalmış bir çocuğa benzemektedir:

Kanâ'at itmeyüb Nazmî nefâyis istedikde dil
Döner şol tıfla ki;ola gönli şekker leblebilerde

Edirneli Nazmî G. 5462/5 (Üst, 2018: 2910)

Geçmişten günümüze kadar helva Türk mutfağında önemli bir yer işgal etmektedir. Bayramlar, düğünler ve ölümler gibi birlik beraberliğin gerekli olduğu ortamlarda yapıp dağıtılması ile helvaya toplumsal bir işlev yüklenmiştir. Klasik Türk şiirinde de kendine yer bulan bu tatlı, sık sık sevgilinin dudağına teşbih olunur. Ayrıca çocukların sevdiği bir yiyecek olması sebebiyle dil tıflı ile de birlikte anılmıştır.

Âşığın gümüş gözyaşlarını sevgilinin şeker benzeyen dudağı için aktığını gören Emrî, bu durumu çocuğun elindeki parayı helvaya vermesine benzetmektedir. Şair, bu beyitte leff ü neşr sanatı kullanarak güzel bir söylem yakalamıştır. Bir beyit içerisinde ilk mısradan sözcüklerin ikinci mısradaki kavramlarla olan benzerlik ya da zıtlık ilişkisine dayalı sanata leff ü neşr denir (Ünsal Topçu 2021: 86). Beyitte ilk mısradaki sim-i eşk, gönül, la'l-i şeker-sâ ile ikinci mısradaki akça, tıfl ve helva kelimeleri anlam bakımından benzerlik gösterir. Çocuk, eline geçen parayı gerekli olup olmadığına bakmaksızın canının en çok istediği şeyi yani helvayı almak için kullanır. Âşık sevgili uğrunda canından bile vazgeçmiş, onun hiçbir varlığı kalmamıştır. En değerli şeyi durmadan akan, gümüş benzeyen gözyaşlarıdır. Sahip olduğu bu tek varlığı da sevgilisinin helvaya benzeyen dudağı için sarf etmekten kaçınmaz:

Sim-i eşkini gönül la'l-i şeker-sâya virür
Tıflun akça giricek destine halvâya virür

Emrî G. 143/1 (Saraç, ty.: 84)

Gelibolulu Âli ise dil tıflının helvaya düşkünlüğüne yiyeceği görüp almak için tutturan bir çocuk bağlamında dile getirmiştir. Sevgilinin helva gibi tatlı olan dudağını bir kere gören dil tıflı elbette imrenir ve almak için ağlayarak yürür:

Çünkü gösterdün lebün halvâsını dil tıflına
Muttasil ağlar yürür elbette oğlan imrenür

Gelibolulu Mustafa Âli G. 466/4 (Aksoyak, 2018: 732)

Şair bir başka beytinde sevgiliyi cefa fidanına teşbih eder. Sevgilinin dudağı ise bu ağacın tatlı meyvesidir. Gönül çocuğu cefa fidanı olan sevgilinin dudağının tatlı meyvesine imrenmiş, o meyveden istemiştir. Sevgili bunu gördüğü halde görmezden gelip o meyveyi gönül çocuğuna vermez:

Bezl itmedün ey nahl-i cefâ görmeze urdun
Dil tıflı lebün mîvesine imrenigördi

Gelibolulu Mustafa Âli G. 1371/4 (Aksoyak, 2018: 1165)

Cenâbî ise sevgilinin çene çukurunu şekil itibarıyla sîb'e yani elmaya teşbih etmiştir. Çocukların aklının her zaman yemişte olduğunu söyleyerek gönül çocuğunun sevgilinin elmaya benzeyen çene çukurunu istemesine şaşılmasını gerektiğini vurgular:

Gönlüm 'aceb mi sîb-i zenahdânun özlese
Her lahza tıfl-ı hâtırî zîrâ yemiştedür

Cenâbî G. 49/4 (Kesik, 2018: 56)

5. Oyuna ve eğlenceye düşkün oluşu: Çocuk her dönemde oyuna ve eğlenceye düşkün olmuştur. Klasik şairler de çocukla ilgili hayalleri kullanırken bunu gözden kaçırmamışlar ve çocuk ya da tıfl kelimesi ile çeşitli oyun, oyuncak ve eğlence unsurlarını birlikte kullanmışlardır.

Klasik Türk şiirinde oyun ve oyuncak, daha çok Farsça bâzîçe kelimesi ile karşılanmıştır. Cenâbî, bir beyitte sevgilinin yanağı mumuna yanmak için pervane olan gönlü, naz ile oyun oynayan bir çocuk olarak tasvir eder:

Yanmaga pervânedür şem'-i ruh-ı cânâna dil
Nâz ile bâzîçe eyler tıflveş divâne dil

Cenâbî G. 183/1 (Kesik, 2018: 143)

Çocuğu doğduğu andan itibaren en çok oyalayıp eğlendiren nesne beşiktir. Klasik Türk şiirinde "gehvâre" olarak karşımıza çıkan beşik, tıfla/çocuğa benzetilen gönül ile birlikte sıkça dile getirilmiştir. Nigârî, çocuğun beşikte sakinleşip avunduğunu dile getirmek için aklı verip aşkın gehvâresini aldığını, gönül tıflının sakinliğini bu şekilde sağladığını belirtmiştir:

Ârâm-ı tıfl-ı dile cânâne minnet eyle
Aklı virüp almışam 'aşkın gâhvâresini

Nigârî G. 548/3 (Bilgin, 2017: 324)

Salıncak, Osmanlı toplum hayatının en önemli neşe ve eğlence günleri olan bayramlar ile bayram yerlerinin başlıca eğlence ve oyun araçlarından biri olmuştur (Kaplan ve Poyraz 2010: 166-167). Edirneli Nazmî, şekli ve sallanması açısından salıncakla sevgilinin saçları arasındaki benzerlik ilişkisinden

yararlanmıştır. Divan şiirinde âşıkların gönülleri sevgilinin zülûflerine asılı olarak hayal edilir. Aşağıdaki beyitte bu hayale gönderme yapılarak gönlün sevgilinin güzellik meclisinde sevgilinin zülûfüne düştüğü, bu sebeple de bayramda salıncağa binmiş bir çocuğa benzediği düşünülmüştür:

Dil meclis-i hüsninde ki;anun zülûfine düşdi

San tıflıdurur 'ıydda salıncaga bindi

Edirneli Nazmî G. 6252/4 (Üst, 2018: 3320)

Benzer şekilde sevgilinin yüzünün yanına sarkan iki saçını, salıncağın iplerine teşbih eden şairin hayal dünyasında sevgili, güzellüğünün bayram yerinde gönül tıflına salıncak kurmuştur:

Cemâli 'ıydgâhında temâşâ eylesünüz yârün

Bu gönlüm tıflına kurmuş iki zülfi salıncığı

Revânî G. 478/2 (Avşar, 2017: 456)

Dede Ömer Rûşenî de sevgilinin saçını salıncağın urganına benzetir. Dil tıflı, servi boylu sevgilinin zülûflerinin urganıyla güzellik bahçesinde salıncak kurup bu salıncakta sallanmaktadır:

Resen-i zülûfîni dil tıflı salıncah düzedüb

Salınur bâg-ı cemâlünde eyâ serv-i sehî

Dede Ömer Rûşenî G. 78/3 (Tavukçu, 2020: 186)

Çocuk oyunlarından bir diğeri ağaçtan ata binmektir. Bu oyunda 1,5-2 metre uzunluğundaki değnekler at kabul edilir. Çocuklar bunları bacaklarının arasına alarak biner ve kamçı olarak düşünülen kısa değneklerle ata vurarak koşarlar (Kaplan ve Poyraz 2010: 164-165). Ağaçtan at yapmak, Muhyî'ye ait bir beyitte dil tıflının oynadığı oyunlardan biri olarak zikredilmektedir. Şair sevgiliden cömertlik edip dil tıflına karşı tırini atmasını ister. Çünkü çocuk olarak düşünülen gönlün ağaçtan at yapmak için bu oklar gereklidir:

Dil tıflına kerem kılup at karşı tırünü

Ağaçdan at idinmek için ol ana gerek

Muhyî G. 380/6 (Arslan, 2020: 389)

Saç, Klasik Türk şiirinde oldukça fazla kullanılmıştır. Âşıkların gönlü genellikle sevgilinin saçlarında asılı kalır. Şâhî, şekil olarak sevgilinin saçının kıvrımlarını bir çembere benzetmiştir. Çemberden geçmek tabiri cambazlara has üstün beceri gerektiren zor işleri başarabilmekten kinaye olarak zoru başarmak ve tecrübeli olmak anlamlarında kullanılmaktadır (Şentürk, 2017: 498). Âşğın gönül çocuğu sevgilinin saçının kıvrımları arasında kala kala ustalaşmıştır. Aynı zamanda saçın kıvrımları arasındaki haliyle sanki gösteri yapan cambazın çemberden geçme anını hatıra getirmektedir:

Tolaşaldan halka-i zülûfüne cânâ tıfl-ı dil

Şöyle üstâd oldu kim nüh bâb-ı çenberden geçer

Şâhî G. 32/5 (Kılıç, 2018: 62)

Benzer bir hayal Hasan Ziyâî'nin bir beytinde görülür. Gönül çocuğu sevgilinin urgana benzeyen saçına yapışmıştır. Bunu görenler gönül tıflını urgana tutunmuş şekilde duran ip cambazına benzetmektedir:

Gönül tıflı yapışmış rısmân-ı kâkül-i yâra

Görenler dir ki cân-bâz oğlanı urgana sarmaşmış

Hasan Ziyâ'î G. 195/4 (Gürgendereli, 2017: 117)

Asıl adının Mehmet olduğu bilinen Edirneli Nazmî, bir beytinde âşığın gönlünü gemiye, sevgilinin yanağını da suya benzetir. Gönlün sevgilinin yanağına düşmesini anlatırken su üstünde gemi yzdrerek oyun oynayan bir çocuk portresi çizmiştir:

Dşrdi dili 'ârızına âh Memicik

San tıflıdır oynar su üstünde gemicik

Edirneli Nazmî Matla 213 (st, 2018: 3750)

Oyun ve oyuncağın yanı sıra bazı çocukların yaramazlık anlamında çeşitli oyunlar icat ettiği görülür. Yaramaz çocuk sınırları tanımaz, durması gereken yeri bilmez ve sürekli yapmaması gereken eylemleri yapar. Buna rnek olarak Pertev bir beytinde gönlü, şahın dizine çıkan kötü huylu bir çocuk olarak tanımlar:

Tıflun hele benzer katı bed-hsına gönlüm

İster ki o řâhuñ çıka zânsına gönlüm

Pertev G. CCCLXIV/1 (Bektaş, 2017: 233)

Oyun ve eğlencenin dışında çocuklar gösterişli, parlak, renkli ya da ışık saçan nesnelere karşı ilgi duyarlar. Dikkatlerini çeken bu eşyalar çoğu zaman çocuğu avutmak, oyalamak ya da eğlendirmek için de kullanılmaktadır. Edirneli Nazmî, şevk, zevk ve sefa verdiği için sevgiliyi görmenin gnle hoş geldiğini vurguladığı beyitte leff  neşr sanatından faydalanarak çocuğun da benzer şekilde ss ve ziynet görmekten hoşlandığını dile getirmiştir:

şevk u zevk-ile safâdur dile dilber görmek

Hoş gelir tıfla belî zîb-ile zîver görmek

Edirneli Nazmî G. 3848/1 (st, 2018: 2086)

Klasik Türk Şiirinde sevgili, uzun boyu ve nâz ile salınması açısından sık sık serve teşbih edilmektedir. Ravzî, gönlünün sürekli gönlü süsleyen o serve doğru aktığını söyler. Bu durumu ise çocuğun temaşaya mail olmasıyla açıklar. Çünkü güzel bir şeyi seyretmek çocuğa benzetilen gönlün mutlaka hoşuna gidecektir:

Gönlüm akar her dem ol serv-i dil-ârâdan yana

Mâ'il olur tıfl olan zîrâ temâşâdan yana

Ravzî G. 50/1 (Aydemir, 2017: 152)

6. Uykuya düşkünlüğü: Uyku, çocuğun gelişimsel ihtiyaının temelinde yer alır. Özellikle yeni doğan dönemindeki bir bebek günde 16-20 saatini uykuda geçirir. Klasik Türk Şiirinde gönlün çocuğa teşbihi şairlerin çocuk-uyku arasındaki ilişkiden faydalanarak yeni hayaller oluşturmalarına zemin hazırlamıştır.

Bâkî sevgilinin saçı ve gözünün kara rengi ile gecenin kara oluşu arasındaki renk benzerliğinden yararlanır. Gönül, sevgilinin saçının ucundayken çeşitmine meyl etmiştir. Bu durum akşam erkenden uykuya düşen çocuğun haliyle ilişkilendirilmiştir:

Ser-i zülfünde iken çeşmüne meyl itse gönül

Benzer ol tıfla varur evvel-i şebden hâba

Bâkî G. 436/2 (Küçük, ty.: 267)

Sevgilinin saçları kıvrım kıvrım oluşu ile bazen de şekil açısından yılan benzetilir. Pertev bir beytinde ağlayan gönül çocuğunu, engerek şekilli zülf yılanının panzehri ile sersem edip sine kundağında uyuttuğunu ifade etmiştir. Burada sine kundağa benzetilerek gönül kundakta uyuyan bir çocuk olarak hayal edilmiştir:

İdüp tiryâk-ı mâr-ı zülf-i efî-rengile bi-hûş

Kimât-ı sînede tıfl-ı dil-i zârı uyutdum tut

Pertev G. XLV/2 (Bektaş, 2017: 63)

Klasik şiirde uyku daha çok gaflet kelimesi ile ilişkilendirilmiştir. Çevrede olup bitenin farkında olmama, bilgisizlik gibi durumlara sebebiyet vermesi açısından gaflet ve uyku arasında anlamsal bir alaka kurulmuştur. Çocuk için uyku en önemli ihtiyaçtır. Uykusuz kaldığı dönemde huzursuz olacak, rahat edemeyecektir. Âgâh, nefsi isteklerle dolu gönlün gafletle teskin olduğunu söylerken çocuğun rahat ve huzurunun ancak uykuda mümkün olduğu gerçeğinden faydalanır:

Yine gafletle dil-i pür-heves olur teskîn

Tıflun âsâyîşi var ise eger h'âbdadur

Âgâh G. 61/4 (Akpınar, 2017: 90)

Gehvare yani beşik çocuğun uyuması için kullanılan bir düzendir. Sallanma özelliği ile çocuğun uykuya dalması sağlanır. Pertev, beşiğin sallanması ve sabit olmaması ile yıkık ve vîran meskenlerin sallanması ve muhkem olmaması arasında benzerlik kurmuştur. Gönül çocuğuna “beşiği sallananlar uyumaz.” dememek gerektiğini söyler. Çünkü vîran olmuş evlerde oturanlar bundan korkarlar:

Dime tıfl-ı dile gehvâresi cünbân uyumaz

Havf ider sâkin-i kâşâne-i vîrân uyumâz

Pertev CCXX/1 (Bektaş, 2017: 156)

7. Eğlenmesi, oyalanması, aldanması: Çocuklar kendi kendilerine uzun süre vakit geçiremeyecekleri için birilerinin veya bir eşyanın onları oyalayıp eğlemesi gerekmektedir. Beyânî gönül çocuğunu gece gündüz eğleyen gül yanaklı bir sevgiliye sahip olduğunu söylemektedir:

Tıfl-ı dil derler gül-i bi-hâra ‘âşık olmuşuz

Rûz u şeb egler bizi ol gül-izâra mâliküz

Beyânî G. 348/7 (Başpınar, ty.: 277)

Edirneli Nazmî'ye göre dil tıflını eğleyen şey, hüma gölgeli hevayi bir güvercine benzetilen sevgilinin saçının hayalidir:

Hümâ-sâye hevâyî bir kebûter yirine her dem

Bu dil tıflını egler şol hayâl-i zülfi dildârun

Edirneli Nazmî G. 3497/2 (Üst, 2018: 1910)

Diğer bir şaire göre gönül tıflı sevgilinin gamıyla uzun zamandır yokluk şehrine azmeder. Bu sebepten ağlayan gönül çocuğunu sadece sevgilinin lutfunun ümidi eylemektedir:

Gamından niçe demlerdür ider şehr-i 'adem 'azmin
 Ümîd-i lutfun egler serverâ tıfl-ı dil-i zârı
 Nev'izâde Atâyî K. 5/54 (Karaköse, 2017: 44)

Çocukların ağlamaması, güzel vakit geçirmesi için oyuncaklardan istifade edilir. Top en bilindik oyuncaklardandır. Sevgilinin çene çukurunu topa benzeten Hâletî, tıfl-ı dili aldatan, oyalayan şeyin sevgilinin topa benzeyen çene çukuru olduğunu belirtir:

Aldayan tıfl-ı dili tób-ı zenahtânundur
 Çâk iden 'aklumı ol gamze-i berrânundur
 Hâletî Matla 114 (Kaya, 2017: 597)

8. Başkaları tarafından kandırılması: Çocukları kandırmanın en basit yolu ya bir yiyecek teklif etmek ya da ilgisini çekecek bir oyuncak sunmaktır. Hasan Ziyâî, sevgilinin gönül aldatıcı oluşundan bahseder. Helvaya benzeyen dudagını göstererek dil tıflını kandırıp almıştır:

Aldı dil tıflın dudagın gösterüp ol dil-firîb
 Yohsa oglancuğı aldar bilmezsin helvâ ile
 Hasan Ziyâî G. 400/2 (Gürgendereli, 2017: 194)

Başka bir şair, gönlün sevgilinin şekere benzeyen dudaklarına el uzatmasının sebebini, sevgilinin misk kokulu saçının şeker kııntısıyla çocuğu aldatmasına bağlar:

La'line el sunduğı her dem budur dil tıflını
 Hurde-i şekkerle aldar kâkül-i müşkin-i döst
 Tâcizâde Cafer Çelebi K. 13/9 (Erünsal, 2018: 161)

Pertev ise “Ben böyle yalanlarla filanlarla dil tıflını oyalayayım mı ne dersin?” derken gönlü oyalamayı çocuğu kandırmaya benzeterek sevgiliye sitemini belli etmektedir:

Ben böyle yalanlarla filanlarla efendim
 Tıfl-ı dili dahi oyalayum mı ne dirsın
 Pertev G. CDXXIX/2 (Bektaş, 2017: 269)

9. Öksüz ve yetim oluşu: Sözlükte öksüz kelimesi, “Anası veya hem anası hem babası ölmüş olan”; yetim ise “babası ölmüş olan, babasız” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 1842, 2584). Genellikle öksüz ve yetim kelimelerinin birbiri yerine kullanıldığı da görülmektedir. Şairler beyitlerde mahzun oluşu, yalnız kalması gibi özellikleri etrafında tıfla teşbih ettikleri gönle aynı zamanda öksüz ve yetim olma özelliği atfetmişlerdir.

Klasik şiirde yetim çocuğun durumu; yüzünün hiç gülmemesi, daima ağlaması, bayramlarda hüznlenmesi, annesinin etekleri dibinden ayrılmaması, aile terbiyesinden mahrum kalması, elde ettiği bir şeyi kaybetme korkusuyla koynunda saklaması, itilip kakılması, zulüm görmesi, maddi ve manevi sıkıntılar çekmesi, toprak içinde yatması, dilenmesi, dini açıdan yetim malı yemenin haram oluşu,

yetimlere merhamet etme, zekât verme; sosyal açıdan ise evlat edinilmesi, sütanneye verilmesi gibi özellikleri ile yer bulmaktadır (Deniz, 2004: 5-102).

Yetim çocuğun ihtiyaçları karşılanmak ve terbiye edilmek üzere dadiya verilmesi âdetine göndermede bulunan Bosnalı Sâbit, neşe dadısının yetim kalan gönül çocuğunu iki eliyle bağrıma basıp kucaklamasını istemektedir:

Tıfl-ı dil-i yetimi dü-dest-i kabûl ile

Alsa n'olur hızânesine dâye-i neşât

Bosnalı Sâbit G. 182/4 (Aydın, 2019: 146)

Öksüz ve yetim olan çocuklar diğer çocuklar gibi isteklerine rahat bir şekilde ulaşamazlar. Behiştî, bir beytinde yetim çocuğun isteğine ulaşamaması durumu ile âşığın sevgiliye erişememesi arasındaki benzerlik ilişkisinden faydalanmaktadır. Böylece sevgilinin çenesini topa teşbih ederek yetim gönül çocuğunun onu görüp can attığını söyler. Sevgili ise o kadar ulaşılmazdır ki âşığın böyle bir arzuda olması dahi küstahlık olarak görülür. Ancak şair “Çocuk nerde olsa çocukluk yapar.” diyerek hoş görülmeyi umar:

Dil yetimi zenahun topına cân atdı görüp

Tıfl olan kanda ise eyler imiş oğlanlık

Behiştî 258/3 (Aydemir, 2018: 247)

10. Dâyeye verilişi: Pala, dâyeyi; sütanne, dadı anlamında bir tâbir olarak tanımlarken, dîvan edebiyatında dâyenin özelliğinin çocuğu naz ve niyaz ile büyütmesi olduğunu ifade etmiştir (Pala 2011: 108). Çocuğun yetiştirilip terbiye edilmesi bazen de emzirilmesi için dayeye başvurulmuştur. Özellikle annesi olmayan bebekler için bu oldukça önemli bir durumdur.

Nehcî, tıfla benzettiği gönlün yardıma muhtaç olduğunu vurgular. Aşk zeminine ağlayan dil tıflı ayak bastığında (doğduğunda) yardımsız ayağa kalktığı sanılmamasını, gam dâyesinin onu alıp yürüttüğünü ifade eder:

Zemîn-i ırşka kim tıfl-ı dil-i nâ-şâd ayak basdı

Yürütdi dâye-yi gam sanma bî-imdâd ayak basdı

Nehcî G. 378/1 (Aslan, 2017: 288)

Şarap, Klasik Türk şiirinde gerçek ya da mecaz birçok kullanım alanı bulmuştur. Üzümlün kızı anlamında “bintü'l-ineb” olarak bahsedilen mey, Pertev'in bir beytinde gönül tıflının uğraştığı, daima meşgul olduğu bir nesne konumundadır. Şaire göre tıfl-ı dilin şarap ile meşgul olmasına şaşmamak gerekir, çünkü yetişkinliğe erişmemiş çocukların yetişmesi için dâyeye ihtiyaç vardır:

Bintü'l-inebe tıfl-ı dilün şuglı âbes mi

Nâ-rüstelerün perverişi dâyesüz olmaz

Pertev CCXXII/4 (Bektaş, 2017: 157)

Kundak yapmak, özellikle küçük bebeklerin ellerini ve ayaklarını oynatıp uykudan kendini uyandırmaması ya da eliyle yüzünü gözünü çizip zarar vermemesi için önlem amacıyla yapılan bir uygulamadır. Sâkıb, vehmi yani kuruntuyu ten beşiğindeki dil tıflının kundağını sağlam bir şekilde saran

dâyeye teşbih eder. Eğer vehm dâyesi kundağı böyle sıkı sarmasaydı tıfl-ı dil beşiğinde el ve ayaklarını oynatırdı:

Tıfl-ı dil gehvâre-i tende iderdi dest ü pâ

Dây-e-i vehm itmeseydi gerdiş-i muhkem kımât

Sâkıb K. 95/9 (Arı, 2018: 444)

Dâyeden beklenen özellik şefkatli olmasıdır. Ancak şefkatli bir dadı olabileceği gibi zalim olanlara da rastlamak mümkündür. Bu, çocuğun şansı ya da şanssızlığı olarak düşünülebilir. Nedim, kıt'asında dil tıflının zalim bir dâyeye rastladığından dolayı üzüntüsünü dile getirir. Ne yazık ki bu felek dâyesi, tıfl-ı dile zulm etmiştir. Şair, "O merhametsizden bizim hakkımızı almadılar!" diyerek feleğe sitemini bir çocuk –dâyeye ilişkisi içerisinde dile getirmektedir:

Zulm etdi hayf tıfl-ı dile dâye-i felek

Ol bed-mihrden almadılar dâdımız bizim

Nedim Kıt'a 74/1 (Macit, 2017: 162)

11. Mektebe ve üstada verilışı: Çocuğun yetişmesinde önemli merhalelerden biri eğitim hayatıdır. Çocuk uygun yaşa gelir gelmez mektebe verilir. Başta dini bilgiler olmak üzere çeşitli konularda dersler alması sağlanır. Dursun Ali Tökel'in verdiği bilgiye göre aşk mesnevilerinde ve halk hikâyelerinde kahramanın en önemli özelliklerinden biri iyi bir eğitim almasıdır. Kahraman 7 yaşına gelince mutlaka mektebe gönderilir. Bu eğitim genellikle Kur'an ile başlamaktadır. Eski çağlarda çocuk eğitiminde ezberin de önemli bir yeri vardır. Çocuğun ilerleyen dönemlerde Kur'an'ı ezberlemesi beklenir (Tökel, 2005: 80-83).

Klasik Türk şiirinde gönlün çocuğa benzetildiği örneklerin bazısında da gönül çocuğunun üstada verilmesi, ayet ve Kur'an okuması ya da ezberlemesi, mektebe başlaması gibi konulara yer verilmiştir. Genellikle bu hayalde mekteb, aşk mektebidir. Âşık, aşk mektebine girip aşk hocasından ders öğrenir. Öğrendiği ders olan Kur'an ya da çeşitli ayetler ise sevgilinin ayva tüyleri, dudağı gibi güzellik unsurlarıdır.

Yâver, cihanın çocukları mektebe giderken dil tıflının sevgiliye, bülbül yavrularının da gülistana gönderildiğini söyleyerek çocukların genel olarak bir mektebe ya da üstada verilmesi âdetine gönderme yapmıştır:

Etfâl-i cihân mektebe dil tıflı o şûha

Bülbül-beçeler dahı gülistâna virilmiş

Yâver G. 85/2 (Üstüner, 2017: 88)

Nehcî ise bir beytinde dil tıflının sürekli aşk mektebine girip üstad önünde ebced heceleyip çıktığından bahseder:

Dil tıflı turma mekteb-i ırşka girer çıkar

Üstâd önünde ebcedini heceler çıkar

Nehcî G. 168/1 (Aslan, 2017: 168)

Çocukların mektebe başlaması, ebced hecelemesi, bazı ayetleri ezberlemesi eğitimin başlarını teşkil eder. Behiştî, dil tıflının çocukken mollaya ezberini verip başarılı olduktan sonra kademe atlayarak müderris seviyesine gelebileceğini ifade etmiştir:

Bir tıflı iken mekteb-i ‘ışkun dil-i ‘âşık
Mollâya sebak virse olur nice müderris
Behiştî G. 213/2 (Aydemir, 2018: 221)

Şâhî ise tıfl-ı dili, sevgilinin güzellik mektebinde aşk kitabını okuyan bir öğrenciyeye benzetmiştir. O kadar okuyup sindirmiştir ki sonrasında aşk kitabına bakmadan ezberden söylemektedir:

Mekteb-i hüsnünde dil tıflı kitâb-ı ‘ışkunı
Söyle hıfz itmiş durur kim şimdi ezberden geçer
Şâhî G. 32/4 (Kılıç, 2018: 62)

Pertev, dil tıflının seller gibi gözyaşı akıtarak sevgilinin güzellik mushafını okuduğunu söyler. Burada da sel gibi akan gözyaşları ile sular seller gibi ezberden okumak arasında bir ilişki kurulduğu göze çarpar:

Eşk-i çeşmin tıfl-ı dil rızân idüp cûlar gibi
Ez-berinden mushaf-ı hüsnün okur sular gibi
Pertev G. DXIV/1 (Bektaş, 2017: 314)

Eskiden okuyanların anlaması için kitap kenarlarına açıklama yazıları yani şerhler yazılması gelenektir. Tıfl-ı dil sevgilinin güzellik kitabını anlasın diye sevgilinin yan bakiş kalemi âşığın sinesinde şerhler yazmıştır:

Tıfl-ı dil hüsnün kitâbın anlamagıçün temâm
Kilk-i gamzen safha-ı sînemde yazmışdur şürûh
Behiştî G. 70/4 (Aydemir, 2018: 141)

Öğrenci olarak mektebe verilmesinin yanı sıra bazen de tıfl-ı dilin yaratılıştan kabiliyetli olmasıyla mektebe lüzum kalmadan öğrenmesi gerekeni hızlı bir şekilde öğrendiği görülür. Süheylî dünya çocukları için mektep icat olunmadan tıfl-ı dilin sevgilinin kevser dudağının ayetini ezberden okuduğunu söyler:

Okurdı tıfl-ı dil kevser lebün âyâtını ezber
Dahı feth olmadın etfâl-i dehre dilberâ mekteb
Süheylî G. 24/3 (Harmancı, 2017: 172)

Aşk konusunda tıfl-ı dil o kadar yeteneklidir ki çoğu zaman şairler onu ünlü âşıklarla ya da alanında yetkin üstadlarla kıyaslayarak tıfl-ı dili onlardan daha üstün tutmuşlardır. Dil tıflı, cünûn (delilik) bakımından Kays ile kıyaslandığında “mecnun” olarak bilinen Kays daha akıllı bulunacaktır. Aynı şekilde tıfl-ı dil, mekteb-i hikmette alanın ünlü filozofu Felatun’u bile geride bırakır:

Dil tıflı cünûn fennini görmüşdür ey Kays
Bu ‘aklun ile sen ana üstâd olamazsın
Hâletî G. 680/2 (Kaya, 2017: 496)

Tıfl-ı dile şâkird olamaz gelse Felâtun
Bu mekteb-i hikmetde olur nev-heves-i ırışk

Nehcî G. 236/4 (Aslan, 2017: 208)

Bazen de çocuğun uslanması için mektebe verildiği görülür. Edirneli Nazmî bu anlayışı tıfl-ı dil aşk üstadına verilmeseydi onu zabt etmenin mümkün olmayacağı şeklinde dile getirmiştir:

Aşk üstâdına virilmese ger tıfl dili
Hiç mümkün mi olurdu kim olaydı mazbût
Edirneli Nazmî G. 3077/3 (Üst, 2018: 1676)

12. Cezalandırılması (kulağını burma, ayağından asma): Eski dönemlerde çocuk yetiştirme konusunda cezanın önemli bir yeri olduğu fikri oldukça yaygındır. Modern eğitim anlayışıyla bu uygulama ortadan kalkmış olsa da klasik şairler çocuğa benzettikleri gönle bazı cezalar vererek onu terbiye etmeye çalışmışlardır.

Beyânî, hevâyî olarak nitelendirilen tıfl-ı dili uslandırmak amacıyla cezaya başvurmaktadır. Üstadın çocuğun hevaya meyl ettiğini anlaması üzerine ceza olarak tıfl-ı dilin kulağını biraz burduğunu ifade etmiştir:

Hevâya meylini derk etdi üstâd
Biraz tıfl-ı dilün burdı kulağın
Beyânî G. 600/5 (Başpınar, ty.: 424)

Behiştî gönlün başına işler açtığından olacak ki dil tıflını bulursa ayağından asmak düşüncesiyle can riştesi elinde hazır olarak gezmektedir:

Ger bulursam ayağından asmaga dil tıflını
Rişte-i cân elde bir hâzır kemendümdür benim
Behiştî G. 316/4 (Aydemir, 2018: 280)

Âşıkların gönülleri daima sevgilinin zülfüne ya da kâkülüne dolaşır. Şair bu hayal ile gönlün asılmadan uslanıp akıllanmayacağına vurgu yapmaktadır:

Kâkülüne tolaşur tıfl-ı dil ikide bir
Uslanımadı cânâ ol asılacag aslâ
Edirneli Nazmî G. 659/4 (Üst, 2018: 467)

Benzer şekilde sevgilinin saçını urgana benzeten Edirneli Nazmî'ye göre tıfl-ı dil sevgilinin zülfüne yüz sürme cesareti gösterdiğinden asılması gerekir. Bunu bile bile yüz sürdüğü için de urganını sürüyerek yanında taşır:

Bir asılacakdur urganın sürer
Zülf-i yâre tıfl-ı dil kim yüz sürer
Edirneli Nazmî G. 2100/2 (Üst, 2018: 1196)

13. Bayram ve bayramlıkla ilişkisi: Bayramlar özellikle çocuklar için büyük anlam taşımaktadır. Bayram günleri güzel ve yeni elbiseler giyip kendilerine ikram edilen tatlı ve diğer yiyecekleri yer,

bayram günlerinde kurulan eğlence yerlerinde doyasıya eğlenirler. Bu sebeple bayramın gelmesine en çok sevinen çocuklardır. Klasik şiirde bayramlar çocukla ilişkilendirildiği gibi bayramın habercisi olan bayram hilali de sıkça söz konusu edilir.

Behiştî, tıfl-ı dilin sevgilinin hilale benzeyen kaşını görünce kavuşma bayramının alameti olduğunu sanarak çok sevindiğini ifade etmiştir:

Tıfl-ı dil hoş sevinür yohsa hilâlün göricek
Vuslatun 'idine bir hayr 'alâmet mi kopar
Behiştî G. 87/4 (Aydemir, 2018: 151)

Tâcizâde Cafer Çelebi sevgilinin yüzü ile ay arasındaki benzerlik ilişkisinden faydalanarak gönlü, ayı gözlemleyerek bayramın gelişini bekleyen çocuğa benzetmiştir. Gönül, sevgilinin âlemi aydınlatan cemalini izlemeyi arzu etse buna şaşılmaz. Çünkü tıfl bayramın gelişini gözler:

Dil cemâl-i 'âlem-efrûzuñ temâşâ kılmağı
Ârzû itse 'aceb mi tıfl olur cûyâ-yı 'id
Tâcizâde Cafer Çelebi K. 15/32 (Erünsal, 2018: 183)

Bayramlar diğer yandan çocuklar için hediye ve bayramlık demektir. Gelibolulu Mustafa Âli bayramda çocuğun durumunu anlatırken sevgilinin bir bakışının bayram hediyesi, bir merhabasının da dil tıflı için bayramlık gibi olduğunu ifade eder:

İd oldı senden bir nazar 'ayn-ı 'atâdur sevdüğüm
Dil tıflınun bayramlığı bir merhabâdur sevdüğüm
Gelibolulu Mustafa Âli G. 913/1 (Aksoyak, 2018: 949)

Bayramlığı olmayan çocuk ise daima acınası bir halde görülür. Nev'izâde Atayı, yare kavuşma arzusuna erişemeyen talihsiz gönlü bayramda bayramlığı olmayan çocuğa benzeter:

Vasl-ı yârün çekilüp 'ıydda nâ-kâmlığı
Döndi ol tıfla gönül olmaya bayramlığı
Nev'izâde Atayı G. 255/1 (Karaköse, 2017: 259)

14. Peri görmesi: Cin, peri gibi metafizik olayların çocuklara görüldüğü konusunda çeşitli inanışlar mevcuttur. Gönül kadehte o ay yüzlü sevgilinin yanağını görse buna şaşılmaz. Nitekim çocuğa şişede peri görünür derler:

Sâgarda görse dil nola ruhsârın ol mehün
Dirler ki tıfla zâhir olur şişede perî
Nev'izâde Atayı G. 241/2 (Karaköse, 2017: 252)

Benzer şekilde Kâmî de çocuğa su içinde perilerin görüneceği inanışına gönderme yapmıştır. Pınar ve çeşme başları perilerin uğrak yeri olduğu inancından yola çıkan şair, su âlemi gönül tıflının baktığı yer olursa periler içinde o huri yüzlü sevgilinin gelip görüneceğini ifade eder:

Olursa tıfl-ı dilün nazragâhı 'âlem-i âb
Perîler içre o hûrî-likâ gelür görünür

Kâmî G. 80/3 (Yazıcı, 2017: 210)

15. Tezat davranışlar sergilemesi: Çocuk bazen isteklerinde kararlılık göstermez. Bir şeyi isterken aynı anda nefret de edebilir. Bu gibi tezat davranışlar göstermesi Klasik Türk şiirine konu olmuştur.

Kâmî gönlün hem o afet gibi olan sevgiliyle birlikte salınmak istediğini hem de ağladığını söyler. Bu haliyle tıfl-ı dili hem beşik isteyip hem de istemeyen çocuğa benzetmiştir:

Hem salınmak ister ol âfetle hem giryân olur

Tıfl-ı dil gûyâ ki hem gehvâre ister istemez

Kâmî G. 92/3 (Yazıcı, 2017: 217)

Şair aşağıdaki beytinde ise sevgi ve muhabbetin farklı, kendine özgü başka bir durum olduğunu, bu sebeple de gönül çocuğunun belki şaşkınlık ve tereddütle sevgiliye kavuşmayı hem isteyip hem de istemediğini anlatır:

Mihr ü mahabbet özge temâşâ ki tıfl-ı dil

İster ki vasl yâra hem olsun hem olmasun

Kâmî G. 162/4 (Yazıcı, 2017: 252)

16. Söylememesi gereken şeyleri söylemesi: Çocuklar sır saklamayı bilmez. Bildikleri her şeyi söylemeleriyle tanınırlar. Bu durumun bilgi almak isteyen kişilerce kullanıldığı olur. Nailî-i Kadîm bir beytinde çocuğa bir konuyu açarak bildiklerini söyletmeyi, “Aşk sırrını saklamak mümkündür demekle malumatlı dil çocuğunu söyletmeye mi çalışıyorsun?” diyerek dile getirir:

Ketm-i râz-ı ‘ışk mümkündür demekden Nâ’îlî

H’âhişün tıfl-ı dil-i âgâhı söyletmek midür

Nâilî-i Kadîm G. 100/7 (İpekten, 2019: 350)

17. Hazırcevap oluşu: Bir beyitte çocuğun hazırcevap oluşu söz konusu edilmiştir. Âgâh’ın mihnet köşesinde dert ortağı ve arkadaşı, hazırcevap çocuğu olarak nitelendirdiği gönüldür:

Künc-i mihnetde hem-dem-i Âgâh

Tıfl-ı hâzır-cevâb ya’ni dil

Âgâh G. 242/5 (Akpınar, 2017: 203)

18. Taklit etmesi: Çocuklar için en etkili öğrenme yolu taklittir. Nehcî de gönlünün sevgilinin hattının örneğini gözünden can sayfasına yazdığını söyler. Çünkü hat öğrenmeye çalışan gönül çocuğunun işi hocasını taklit etmektir:

Hattun misâlin dîdeden can levhine yazdı gönül

Tıfl-ı hat-âmûzun işi takliddür üstadına

Nehcî G. 366/3 (Aslan, 2017: 282)

19. Masum oluşu: Çocuklar günahsız ve masum şeklinde tabir edilir. Bu nedenle onlara kötülük yapmak daha büyük suç şeklinde düşünülür. Gam okunun dil çocuğunun gönlüne dokunduğunu gören şair, niçin bu masum çocuğun kanına girildiğini sorgulamaktadır:

Niçün ey tır-i gam dil tıflınun gönlüne tokundun
Günâhı neydi kim kanına girdün sen bu ma'sûmun

Behiştî G. 277/4 (Aydemir, 2018: 257)

20. Köle olarak alınıp satılması: Kölelik müessesesi çok eskilere dayanmakla birlikte özellikle çocuk yaştaki kölelerin köle pazarlarında alınıp satıldığı bilinir. Köle, efendisinin malı sayıldığı için azad etmek, almak veya satmak tamamen bu efendinin tercihine bağlıdır. Âgâh sevgiliyi efendiye benzetmiş gönlü ise onun kölesi konumundaki bir çocuğa teşbih etmiştir. Dolayısıyla şair, gönlü o efendiye verdiğini fakat alıp satmak ya da acıyıp azad etmek tercihine karışmadığını vurgular:

Virdüm o şûha tıfl-ı dili lik bilmezem

Âzâd ider terahhum idüp yâ alur satar

Âgâh G. 76/3 (Akpınar, 2017: 99)

21. Pazarda satıcı olması: Osmanlı döneminde çocukların pazarda koku ve çiçek gibi nesnelere tablalara koyup gezdirmek suretiyle seyyar satıcı olarak çalıştıkları olmuştur. Hasan Ziyâ'î sevgilinin mis kokulu saçlarını reyhan ile ilişkilendirerek gönlü ise pazarda reyhan gezdiren bir çocuğa benzetmiştir:

Çârsû-yı 'aşkda zülfün hayâliyle gönül

Tıfldur gûyâ girüp bâzâra reyhân gezdürür

Hasan Ziyâ'î G. 79/2 (Gürgendereli, 2017: 74)

22. Yabancıdan çekinmesi: Çocuklar için yabancılar korkulacak kişiler olarak düşünülür. Kolay kolay tanımadığı kişilerle yakınlık kurmazlar. Edirneli Nazmî bu özellikten yola çıkarak çocuğa benzettiği gönlün hiç akıl aynasına nazar kılmadığını, onu yabancı olarak düşünüp aşinalık göstermediğini ifade eder:

Eylemez âyîne-i 'akla nazar dil tıflı hiç

Âşinâlık sûretin göstermez ol bigâneye

Edirneli Nazmî G. 5747/4 (Üst, 2018: 3057)

Sonuç

Klasik Türk şiirinde en çok işlenen konunun aşk olması sebebiyle gönle oldukça fazla önem verilmiştir. Öyle ki şair ya da âşık var olma sebebinin gönle bağlar. Bu nedenle dil ya da gönül kelimesi tek başına âşığı karşılamaya yeter. En belirgin özelliği sevgiliye duyduğu aşkı olan âşığın, içine düştüğü müşkül hallerin de tek müsebbibi gönüldür.

Klasik Türk şiirinde bu kadar önemli bir yer teşkil eden gönlü şairler farklı hayal ve teşbihler içinde kullanarak ifadelerini zenginleştirmişlerdir. Bu kullanımlardan biri de gönlün tıfla yani çocuğa teşbihidir. Şair "tıfl-ı dil", "dil tıflı" veya "gönül çocuğu" gibi tabirlerle çocuklardaki fiziki, biyolojik, psikolojik birçok özelliği gönle yüklemiştir. Bu tür bir benzetme ilişkisiyle âşık genellikle hareketlerinin hoş görülmesini bekler, sevgili tarafından acınıp avutulmayı umar.

Bu çalışma sayesinde Klasik Türk şiirinin toplumla ne kadar iç içe olduğu, şairlerin nasıl iyi birer gözlemci oldukları bir kez daha gözler önüne serilmiş olacaktır. Şairler, çocuğun doğumu ile birlikte ağlaması, bakıma muhtaç olması, zamanının büyük kısmını uykuda geçirmesi, süt içmesi gibi bebeklik özelliklerine; çocukluk çağında korkması, söylememesi gereken şeyleri söylemesi, hazırcevap oluşuna;

okul çağına gelince okuyup yazmayı öğrenmesi, ezber yapması gibi durumlara farklı hayaller etrafında yer vermişlerdir. Ayrıca çocukların pazarlarda satıcılık yapması, bir dönem köle olarak alınıp satılması gibi sosyal hayattaki yerleri; perilerin çocuklara görünmesi şeklindeki halk inanışları; bayram geleneklerinde ve eğlence hayatında çocukların durumu, çocuğa teşbih olunan gönül etrafında dile getirilmiştir. Diğer mazmunların gölgesinde kalmış gibi görünse de “tıfl-ı dil” birçok şair tarafından ele alınan orijinal bir mazmun olma özelliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Akpınar, Şerife (2017). Âgâh Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55914,agah-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Aksoyak, İ. Hakkı (2018). Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Aktaş, Hasan (2012). “Klasik Ve Modern Türk Şiirinde Anne Ve Çocuk İmgesi”, *İdil Dergisi*, C.1, S.4: 126-144.
- Arı, Ahmet (2018). Sâkıb Dede Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59860,sakib-dede-divanipdf.pdf?o>, (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Arslan, Mustafa (2020). Muhyî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/78626,muhyi-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Aslan, Üzeyir (2017). Nehcî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55752,nehci-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Avşar, Ziya (2017). Revânî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56143,revani-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Aydemir, Yaşar (2017). Ravzî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56190,ravzi-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Aydemir, Yaşar (2018). Behişti Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56445,ramazan-behisti-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Aydın, Gamze (2019). Bosnalı Sâbit Dîvânı'nın Bağlamlı Dizini ve İşlevsel Sözlüğü, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Başpınar, Fatih (ty). Beyânî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10598,beyani-apdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Bilgin, Azmi (2017). Nigârî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55757,nigari-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Çelebioğlu, Amil (1985). “Türk Edebiyatında Yaşnâmeler”, *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1: 151-286.
- Deniz, Sebahat (2004). “Klasik Türk Şiirinde “Yetim” “, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 11: 87-110.
- Ekrem, Bektaş (2017). Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55973,pertev-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Erişen Yazıcı, Gülgün (2017). Kâmî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977,kami-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Erünsal, İsmail (2018). Tacî-zâde Ca'fer Çelebi Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332,taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Gürgendereli, Müberra (2017). Mostarlı Hasan Ziyâ'î Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56211,mostarli-hasan-ziyai-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).

- Harmancı, Esat (2017). Süheyli Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55750,suheyli-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Kaplan, Yunus ve Yakup POYRAZ (2010). Divan Şiirine Kaynaklık Etmesi Bakımından Oyunlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.15 (Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı) –Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı-
- Karaköse, Saadet (2017). Nev'îzâde Atâyî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55734,nevi-zade-atayi-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Kaya, Bayram Ali (2017). Azmi-zâde Hâletî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56159,azmizade-haleti-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Kesik, Beyhan (2018). Cenâbî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59983,cenabi-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Kılıç, Filiz (2018). Şâhî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59394,sahi-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Kurnaz, Cemal (1995). “Ferhad”. TDV İslam Ansiklopedisi. C: 12: 383. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ferhad> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Küçük, Sabahattin (ty). Bâkî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Pala, İskender (2011). Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Saraç, M. A. Yekta (ty). Emrî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10606,giris-emridivanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Şentürk, Ahmet Atilla (2017). Osmanlı Şiiri Kılavuzu, C.2 . İstanbul: OSEDAM.
- Taş, Hakan (2010). Vusûlî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10660,vusuli-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Tavukçu, Orhan Kemal (2020). Dede Ömer Rûşenî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/73031,dede-omer-ruseni-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Ünsal Topçu, Gamze (2021). “Fasîh’in Beyitlerinde Söz Anlam İlişkisi Bakımından Edebî Sanatlar”, *Külliyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 14(Ağustos), 83-100.
- Tökel, Dursun Ali (2005). “Eskilerde Çocuk Eğitimi: Çocuk Edebiyatı Gözüyle Eskiye Bakmak”, *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı* 104-105: 76-88.
- Türkçe Sözlük (2011). Ankara: TDK Yayınları.
- Üst, Sibel (2018). Edirneli Nazmî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57766,edirneli-nazmi-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Üstüner, Kaplan (2017). Enderunlu Hasan Yâver Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55748,yaver-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).
- Yenikale, Ahmet (2017). Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 25.10.2022).